

Received: January 25, 2024

Revised: August 15, 2025

Accepted: August 22, 2025

ภาพสะท้อนความสัมพันธ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่นการปักผ้าที่แสดงออกถึง
อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ หมู่บ้านดอนมะลิ จังหวัดสุราษฎร์ธานี

Relationship Reflection of Embroidery Local Wisdom Representing
Cultural Identities of Tai Dam Ethnic Group in Don Mali Village, Suratthani Province

เมธิรา ไกรนที*

ปัญญา เทพลิงห์

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

*ผู้ประสานงานหลัก (Corresponding Author) E-mail: ying_may8@hotmail.com

Maytira Krainatee *

Punya Tepsing

Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University

บทคัดย่อ

บทความวิจัยฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ลักษณะความสัมพันธ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏผ่านลวดลายการปักผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ หมู่บ้านดอนมะลิ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ มีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย ปราชญ์ชาวบ้านและผู้ที่มีองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการปักผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ จำนวน 5 คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกต การสัมภาษณ์และการศึกษาข้อมูลเอกสาร วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาและสรุปเนื้อหาในรูปแบบการพรรณนาความ

ผลการวิจัย พบว่า การปักผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ หมู่บ้านดอนมะลิ จังหวัดสุราษฎร์ธานี สะท้อนลักษณะความสัมพันธ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏผ่านลวดลายการปักผ้า ประกอบด้วย ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม พืชและสัตว์ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยลักษณะความสัมพันธ์ทั้ง 3 ลักษณะ ส่งผลต่อการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ปรากฏผ่านลวดลายที่ออกแบบและปักลงบนผืนผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ หมู่บ้านดอนมะลิ จังหวัดสุราษฎร์ธานี

คำสำคัญ: ภาพสะท้อนความสัมพันธ์; ภูมิปัญญาท้องถิ่น; การปักผ้า; อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม; กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ หมู่บ้านดอนมะลิ จังหวัดสุราษฎร์ธานี

Abstract

This research article aimed to analyze the characteristics of local wisdom relationships through the embroidery style of the Tai Dam ethnic group in Don Mali Village, Suratthani Province. It employs a qualitative research methodology and involves key informants, comprising 5 local scholars, knowledgeable individuals, and local wisdom, in the study of the Tai Dam ethnic group's embroidery. Data were collected by observation, interview, and document research and analyzed based on the content analysis. Then, the data was summarized in descriptive form.

The research showed that the embroidery of the Tai Dam ethnic group in Don Mali Village, Suratthani Province, reflected the relationship of local wisdom through the embroidering patterns in three ways: the relationship between Human and natural (environment, plants and animals), humans and humans, humans and supernatural. These three relationship types affected the representation of cultural identities appearing in the designed and embroidered patterns of the Tai Dam ethnic group in Don Mali Village, Suratthani Province.

Keywords: Relationship Reflection; Local Wisdom; Embroidery; Cultural Identities; Tai Dam ethnic group in Don Mali Village Suratthani Province

บทนำ

ทุนภูมิปัญญาท้องถิ่น มีความหมายในฐานะผลผลิตทางปัญญา หรือ การแสดงออกถึงศักยภาพทางปัญญาของมนุษย์ ประกอบด้วย องค์ความรู้และทักษะของบุคคลในชุมชนที่คิดค้นขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการในการดำรงชีวิต การแก้ไขปัญหาและการปรับตัวเพื่อความอยู่รอด เป็นทุนที่นับว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญในการพัฒนาประเทศในทุกยุคสมัย (Bunyopasadham, 2018) โดยเฉพาะในยุคของการพัฒนาในปัจจุบัน หรือ การพัฒนาในยุคศตวรรษที่ 21 ที่มีการให้ความสำคัญกับการพัฒนาบนฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น การตระหนักถึง คำว่า คุณค่า ซึ่งเป็น การพิจารณาจากคุณค่าในฐานะขององค์ความรู้ของมนุษย์ และ คำว่า มูลค่า ที่สามารถนำมาพัฒนาต่อยอดให้เกิด

ประโยชน์ต่อการพัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ที่จะต้องดำเนินการไปอย่างควบคู่กัน ในลักษณะของการอนุรักษ์คุณค่าเพื่อการพัฒนาให้เกิดมูลค่า หรือการดำเนินการอนุรักษ์ควบคู่กับการพัฒนา (Changkwan-yuen, 2017) ซึ่งสอดคล้องกับที่ Rattanapan & Rattanapan (2017) กล่าวถึงความสำคัญในการออกแบบของที่ระลึก ที่เกิดจากการนำเอาองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น มาประยุกต์สู่การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน ซึ่งนับว่าสอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาประเทศไทย 4.0 (Thailand 4.0) โดยภูมิปัญญาท้องถิ่น มีความสำคัญ ดังที่ Choibamroong (2011) กล่าวถึงความสำคัญของศักยภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน ว่าเป็นปัจจัยหรือพลังที่สำคัญที่สามารถนำมาใช้ในการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศ เป็นรากเหง้าที่มีความสำคัญ มีบทบาทในฐานะรากฐานของการพัฒนาและสามารถนำมาต่อยอด เช่น การสร้างมูลค่าเพิ่ม การผลิตสินค้า และการอนุรักษ์วัฒนธรรม

กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ หมู่บ้านดอนมะลิ จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่ยังคงมีวิถีชีวิตที่สะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเฉพาะกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็น การตั้งถิ่นฐาน บ้านเรือน การใช้ภาษา อาหาร การประกอบพิธีกรรม การแต่งกาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การมีองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการปักผ้า ที่ในปัจจุบัน พบว่า ยังมีการสืบทอดองค์ความรู้ แม้ว่าจะมีบุคคลเพียงจำนวน 1 คน ที่มีความสามารถในการถ่ายทอดองค์ความรู้ แต่กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ หมู่บ้านดอนมะลิ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ยังคงมีความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นการปักผ้าที่มีความโดดเด่นทางวัฒนธรรม ยังคงมีการนำผ้าปักมาสวมใส่ในการประกอบพิธีกรรมหรือกิจกรรมต่าง ๆ ยังคงเล็งเห็นถึงความสำคัญในการอนุรักษ์ การถ่ายทอด มีความต้องการให้มีการพัฒนาต่อยอดในรูปแบบของผลิตภัณฑ์เพื่อการใช้ประโยชน์ และการผลิตเป็นสินค้าที่มีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Ruphan, 2023)

นอกจากนี้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นการปักผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ยังสะท้อนลักษณะความสัมพันธ์ที่สำคัญ ดังการศึกษาของ Tonthongkam & Boonwong (2020) ที่มีการนำข้อมูล บริบทของชุมชน เกี่ยวกับเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ความสัมพันธ์กับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มิติด้านสังคม วัฒนธรรมมาสู่การวิเคราะห์ข้อมูล และการออกแบบ โดยลวดลายบนผืนผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ มีทั้งลวดลายในอดีตและลวดลายที่เกิดจากการสร้างสรรค์ขึ้นมาให้มีความเหมาะสมกับสภาพสังคม วัฒนธรรมในปัจจุบัน ประกอบด้วย ลวดลายพันธุ์พฤกษา ลายสัตว์ ลายเครื่องมือเครื่องใช้ ลายสถานที่ สิ่งของ และลายเบ็ดเตล็ด ดังนั้น จึงมีความจำเป็นในการศึกษาวิเคราะห์ลักษณะความสัมพันธ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏผ่านลวดลายของผ้าปักเพื่อแสดงออกถึงความโดดเด่นทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ และการสร้างความตระหนักในการอนุรักษ์ การมีความภาคภูมิใจ ตลอดจนการต่อยอดการพัฒนาบนฐานของทุนทางวัฒนธรรม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อวิเคราะห์ลักษณะความสัมพันธ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏผ่านลวดลายการปักผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ หมู่บ้านดอนมะลิ จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยเพื่อวิเคราะห์ลักษณะความสัมพันธ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏผ่านลวดลายการปักผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ หมู่บ้านดอนมะลิ จังหวัดสุราษฎร์ธานีผู้วิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีระเบียบวิธีการวิจัย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ผู้ให้ข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ที่มีการเจาะจงบุคคลที่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ โดยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่มีองค์ความรู้ มีประสบการณ์เกี่ยวกับปราชญ์ชาวบ้านและผู้ที่มีองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการปักผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ จำนวน 5 คน

การสร้างเครื่องมือ

ผู้วิจัยมีการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ และแหล่งข้อมูลปฐมภูมิหรือการลงพื้นที่ภาคสนาม โดยการใช้วิธีการสังเกต และการสัมภาษณ์ มีการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย โดยมีการทบทวนแนวคิดและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ที่นำมาพิจารณาออกแบบเครื่องมือที่สอดคล้องวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม แบบสังเกตแบบมีโครงสร้าง และแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

การทดสอบคุณภาพของเครื่องมือ

เพื่อให้ข้อมูลมีความน่าเชื่อถือตามระเบียบวิธีการวิจัย ผู้วิจัยมีการทดสอบคุณภาพของเครื่องมือการวิจัย โดยการให้ผู้เชี่ยวชาญในศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง เช่น ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น การพัฒนาชุมชน การพัฒนาสังคม ทดลองอ่านข้อความว่าเข้าใจในคำถามที่ต้องการสื่อเหมือนกันหรือไม่ และได้นำประเด็นข้อแนะนำของผู้เชี่ยวชาญมาปรับปรุงข้อคำถามก่อนนำเครื่องมือมาใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

กระบวนการเก็บข้อมูล

ประกอบด้วย

- การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิเกี่ยวกับสายผ้าปัก
- การศึกษาข้อมูลจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ หรือการศึกษาข้อมูลจากการลงพื้นที่ภาคสนาม โดยการใช้วิธีการสังเกต

การสอบถาม การสัมภาษณ์รายบุคคล และการบันทึกข้อมูล

- การนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เพื่อสรุปผลต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูล มาแยกประเภท จัดหมวดหมู่ของข้อมูล ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลแบบสามเส้า การวิเคราะห์เชิงเนื้อหาตามแนวคิด และสรุปเนื้อหาในรูปแบบการพรรณนาความ

สรุปผลการวิจัย

การปักผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ หมู่บ้านดอนมะลิ จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปหัตถกรรม หรือการแสดงออกถึงการมีความรู้ ความสามารถทางด้านงานฝีมือ ที่มีการสืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ มาจนถึงบุคคลรุ่นปัจจุบัน ที่ยังคงเล็งเห็นถึงความสำคัญในการเรียนรู้ และการสืบสานองค์ความรู้ที่มีคุณค่า เนื่องด้วยลวดลายที่เกิดจากการปักผ้า มีความโดดเด่นในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น ลวดลายที่มีความเป็นอิสระ ขึ้นอยู่กับการออกแบบของผู้ปักหรือการสังเกตธรรมชาติ การจินตนาการ วัสดุที่ใช้ในการปัก ประกอบด้วย เข็ม กรรไกร สะติง ผ้าพื้นสีดำ และด้าย โดยส่วนใหญ่ นิยมปักผ้าด้วยสีหลักหรือสีพื้นฐานที่มีสีสดใส จำนวน 5 สี คือ สีส้ม สีเขียว สีแดง สีเหลือง และสีขาว ที่มีความเชื่อมโยงกับความเชื่อ มีเทคนิคในการปักที่เรียกว่าการเอื้อและการแสร้ง โดยในการปักผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ สะท้อนถึงคุณค่า ความหมาย บทบาท ความสัมพันธ์และความเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของผู้คน การสะท้อนทักษะการสังเกต เช่น การสังเกตพฤติกรรมของสัตว์ พืชผัก ดอกไม้ และการสังเกตปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ การแสดงออกซึ่งบทบาทของผู้หญิงกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในอดีต ที่จะต้องมีทักษะความสามารถในการเย็บผ้า ทอผ้า เย็บผ้านุ่ง เย็บมุ้ง เย็บหมอน ก่อนที่จะออกเรือนหรือมีครอบครัว การมีความอดทน ความประณีต เสียสละ การสอดแทรกคติคำสอน และ ประการสำคัญที่ผู้วิจัย สนใจศึกษา วิเคราะห์ในประเด็นลักษณะความสัมพันธ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏผ่านลวดลายการปักผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ หมู่บ้านดอนมะลิ จังหวัดสุราษฎร์ธานี สอดคล้องกับที่ Tintasuvan (2002) กล่าวถึงการที่กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ มีองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับสายผ้าที่เกิดขึ้นจากการที่มีจินตนาการ ความเชื่อ การประกอบพิธีกรรม การสืบทอดตำนาน เรื่องเล่า การพิจารณาลักษณะรูปร่างและลวดลายจากสิ่งที่พบเห็น ผู้วิจัยจึงนำแนวคิดที่ Bunyopasadham (2018) ได้สรุปเกี่ยวกับลักษณะความสัมพันธ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่นว่าประกอบด้วย ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ความสัมพันธ์ระหว่าง

มนุษย์กับมนุษย์ และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ จนทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นผลผลิตทางปัญญาของมนุษย์ ที่ผ่านการสั่งสม พัฒนา และถ่ายทอดเพื่อใช้ในการดำรงชีวิต มาวิเคราะห์ข้อมูล ลักษณะความสัมพันธ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏผ่านลวดลายการปักผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ หมู่บ้านดอนมะลิ จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า ลวดลายการปักผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ หมู่บ้านดอนมะลิ จังหวัดสุราษฎร์ธานี สะท้อนลักษณะความสัมพันธ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่นและสะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ประกอบด้วย

1. ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม พืชและสัตว์ กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ มีการออกแบบลวดลายที่เกิดจากการสังเกต การดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับธรรมชาติและ การใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อม พืชและสัตว์ นำมาสู่การจินตนาการ การมีความคิดสร้างสรรค์ในการออกแบบลวดลายมาปักลงบนผืนผ้า ทั้งลวดลายดอกไม้ พืชและสัตว์ ดังเช่น การปักผ้าลายขอกูด เกิดขึ้นจากการสังเกตธรรมชาติของบุคคล เนื่องจากผักกูดเป็นผักพื้นบ้านที่มียอดอ่อนมีลักษณะม้วน งอ ยอดจะชู หรือตั้งขึ้นเพื่อรับแสงแดด ประกอบกับ กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ มีการสืบทอดตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับผักกูดว่ามีการปลูกผักกูดไว้บริเวณปลายไร่ โดยบุตรหลานผู้หญิง จะต้องไปเก็บผักกูดมาให้ครอบครัวประกอบอาหาร และเมื่อครั้งที่หญิงสาว ออกไปเก็บผักกูด แต่ไม่มีผักกูด หญิงสาวจึงร้องไห้เสียใจ แสดงให้เห็นถึงการที่หญิงสาวผู้นั้นเป็นผู้ที่มีความกตัญญู ต้นผักกูดจึงพยายามแข่งขันกันออกช่อ ออกยอดจำนวนมาก เพื่อให้หญิงสาวได้เก็บกลับบ้าน หญิงสาวจึงระลึกถึงบุญคุณของผักกูด กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ จึงนำตำนานเรื่องผักกูดดังกล่าว และลักษณะของผักกูดมาออกแบบลวดลายลงบนผ้า เช่น ผ้าเปียว ผ้าห่ม และปักไว้บริเวณด้านข้างของเสื้อฮี (Tintasuvan, 2002) อีกทั้ง ยังมีการสืบทอดความเชื่อและค่านิยมอีกประการ ว่า “ลายขอกูด แสดงถึงความอ่อนน้อมถ่อมตนซึ่งเป็นบุคลิกภาพของชาวไทดำ” (Ruphan, 2024) โดยลายขอกูด มีรายละเอียด ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ลายขอกูด
ที่มา: Karawek (2024)

นอกจากนี้ กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำยังมีการออกแบบลวดลายที่เกิดจากการสังเกตพฤติกรรม ลักษณะท่าทางของสัตว์ มาปักลงบนผืนผ้า ดังเช่น ลายตานกแก้ว เกิดขึ้นจากการที่กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ มีความเชื่อว่านกแก้วเป็นสัตว์ที่มีความซื่อสัตย์ มีความสามัคคี มีความสามารถพิเศษในการเลียนเสียง เลียนภาษาพูดของมนุษย์ มีความสามารถในการสังเกต การเฝ้าระวังคนแปลกหน้า กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ จึงนิยมนำลายตานกแก้ว มาปักเป็นลายหน้าหมอนเพื่อใช้ในพิธีแต่งงาน (Tintasuvan, 2002) โดยลายตานกแก้ว มีรายละเอียด ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 ลายตานกแก้ว
ที่มา: Karawek (2024)

2. ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ การปักผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ สะท้อนคุณค่าและการแสดงออกซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับบุคคลอื่นในสังคม โดยเฉพาะการนำผ้าที่มีลวดลายการปักผ้า มาใช้ในชีวิตประจำวัน และการเข้าร่วมกิจกรรม การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อแสดงถึงความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ การมีจุดร่วมทางวัฒนธรรม และการมีแบบแผนทางวัฒนธรรมในรูปแบบเดียวกัน เช่น การใช้ผ้าเปี้ยวหรือผ้าสไบของหญิงสาวกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ การสวมเสื้อฮู้ดที่มีลายปักที่สะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ รวมทั้ง การสวดแทรกเรื่องราว ค่านิยม คติคำสอน แนวทางการปฏิบัติตนให้กับสมาชิกผ่านลวดลายต่าง ๆ ดังเช่น ลายดอกผักแว่น เป็นลายที่เกิดขึ้นจากการที่กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ใช้ทักษะการสังเกตและการใช้ชีวิตประจำวันอยู่ร่วมกับธรรมชาติ เนื่องจาก ผักแว่นเป็นผักพื้นบ้าน ที่พบได้บริเวณชายฝั่ง ลำน้ำ ห้วย หนอง คลอง บึง ภายในชุมชน โดยผักแว่น จะมีดอกขนาดเล็ก สวยงาม อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม ขยายพันธุ์ได้อย่างรวดเร็ว โดยกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ มีความเชื่อในการปักผ้าลายดอกผักแว่น ที่ว่า ผู้ที่มีความสามารถในการปัก แสดงถึงการเป็นผู้ที่มีความอดทน ความประณีต มีความละเอียดอ่อน ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความกลมเกลียว เป็นปึกแผ่น และมีความเจริญงอกงาม จึงนิยมนำผ้าที่มีลายปักดอกผักแว่น มามอบให้เป็นของขวัญ แก่คู่บ่าวสาวในวันแต่งงาน และการมอบให้กับบุคคลหรือผู้ใหญ่ที่ตนให้ความเคารพนับถือ (Tintasuvan, 2002) โดยลายดอกผักแว่น มีรายละเอียด ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 ลายดอกผักแว่น
ที่มา: Karawek (2024)

อีกทั้ง ยังมีการออกแบบลายงูเหลือม เกิดขึ้นจากการที่กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ มีความเชื่อเกี่ยวกับงูเหลือมที่มีความน่ากลัว จึงไม่นิยมนำผ้าที่มีลายงูเหลือมมามอบให้กับหญิงสาว เนื่องจากการที่มีลักษณะเลื้อยขดไปมา จึงมีการนำลักษณะของงู มาเปรียบเทียบกับคำสอนหญิงสาว ไม่ให้มีความประพฤติเช่นเดียวกับลักษณะของงู หรือหากไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ ก็จะต้องปักเป็นลายพญานาค แต่ทั้งนี้ผ้าที่มีลวดลายงูเหลือมผู้หญิงที่แต่งงานแล้วสามารถนำมาสวมใส่ได้

เนื่องด้วย การมีความเชื่อว่า หญิงผู้นั้น สามารถเผชิญกับอุปสรรค ปัญหา และสามารถแก้ไขปัญหา ก้าวผ่านอุปสรรคต่าง ๆ ได้และมีความเชื่อว่า ผู้หญิงที่แต่งงานแล้ว เป็นคนที่มีความสมบูรณ์ในชีวิต (Tintasuvan, 2002) โดยลายงูเหลือม มีรายละเอียด ดังภาพที่ 4

ภาพที่ 4 ลายงูเหลือม
ที่มา: Karawek (2024)

3. ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำหมู่บ้านดอนมะลิ จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีการปักผ้า โดยการออกแบบลวดลายลงบนผืนผ้า ที่เกิดจากการมีความเชื่อ และสิ่งเหนือธรรมชาติ ดังเช่น การมีความเชื่อเกี่ยวกับพญาแถน หรือความเชื่อเกี่ยวกับแถน จึงมีการอัญเชิญแถนทั้ง 8 องค์ ประกอบด้วย แถนหลวง แถนสิง แถนแนน แถนชาติ แถนแม่นาง แถนปวก่าลาวิ แถนนุ่งขาว และแถนบุญ มาปักลงบนผ้า ที่เรียกว่า ลายดอกแปด และกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำมีความเชื่อว่า ผู้ที่สวมใส่หรือนำผ้าที่มีลวดลายดอกแปดมาใช้ มานุ่งห่ม ผู้นั้นจะได้รับการดูแลจากแถน และเมื่อบุคคลผู้นั้นเสียชีวิตลง จะมีการนำเสื้อฮิมาสวมและคลุมโลงศพให้กับผู้เสียชีวิต วิญญาณจะได้รับความคุ้มครองจากแถน และนอกจากนี้ ยังมีความนิยมในการนำผ้าที่มีลายดอกแปด มาใช้ในงานพิธีกรรม (Tintasuvan, 2002) โดยลายดอกแปด มีรายละเอียด ดังภาพที่ 5

ภาพที่ 5 ลายดอกแปด
ที่มา: Karawek (2023)

นอกจากนี้ การที่กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ มีความเชื่อเกี่ยวกับดอกจัน ในฐานะของตำนานรักของหนุ่มสาวกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ที่ถูกกีดกันจากแม่ของฝ่ายหญิง ทำให้ฝ่ายหญิงต้องแต่งงานกับเศรษฐี ทำให้หนุ่มสาวจึงฆ่าตัวตายในป่าในคืนที่พระจันทร์เต็มดวง และต่อจากนั้น ปรากฏมีดอกจันบานอยู่ในพื้นที่นั้น จึงมีความเชื่อว่า หนุ่มสาวได้กลายเป็นดอกจัน ที่ส่งกลิ่นหอมทั่วพื้นที่ป่าในคืนพระจันทร์เต็มดวง ทำให้มีชาวบ้านมีความสงสัยในกลิ่นและเข้าไปตามหาในป่าจนพบว่า เป็นดอกจัน ทำให้มีการยกย่องว่าดอกจัน เป็นสัญลักษณ์ของความรักที่บริสุทธิ์ มั่นคง จึงนิยมประดิษฐ์ผ้าที่มีลายดอกจัน มามอบให้กับคู่บ่าวสาว หรือผู้อาวุโสในหมู่บ้าน (Tintasuvan, 2002) โดยลายดอกจัน มีรายละเอียดดังภาพที่ 6

ภาพที่ 6 ลายดอกจัน
ที่มา: Karawek (2024)

การอภิปรายผล

การวิเคราะห์ลักษณะความสัมพันธ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏผ่านลวดลายการปักผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ หมู่บ้านดอนมะลิ จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีการแสดงออกซึ่งความสัมพันธ์ทั้ง 3 ลักษณะ นับว่าเป็นการแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ส่งผลให้ลวดลายที่เกิดจากการปักผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ล้วนมีความงดงาม มีเรื่องราว ที่สามารถบ่งบอกถึงที่มา คุณค่า บทบาท ความสำคัญ การอบรมสั่งสอน ความเชื่อ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสภาพทางภูมิศาสตร์ของผู้ที่คิดค้นลวดลายต่าง ๆ ขึ้นมา และลักษณะความสัมพันธ์ทั้ง 3 ลักษณะล้วนมีความเชื่อมโยงกัน จนกลายเป็นแบบแผนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ซึ่งสอดคล้องกับข้อสรุปเกี่ยวกับลักษณะความสัมพันธ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ทำให้มนุษย์สามารถนำองค์ความรู้ที่ผ่านการสั่งสมประสบการณ์ การพัฒนาปรับปรุงอย่างเป็นพลวัต และให้ความสำคัญกับการถ่ายทอด เพื่อตอบสนองความต้องการและการแก้ไขปัญหาของมนุษย์ และการแสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะและความภาคภูมิใจของมนุษย์ หรือของท้องถิ่น (Bunyopasadham, 2018) โดยความสัมพันธ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏผ่านลวดลายการปักผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ สะท้อนถึงการแต่งกายที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ชาวไทดำนิยมสวมใส่เสื้อผ้าสีดำ ลวดลายของผ้าประกอบด้วย ลายพืช ลายสัตว์ และลายผสม ซึ่งลวดลายมีการสื่อความหมาย การบอกเล่าเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต และการมีความคิด ความเชื่อที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อการดำรงชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ (Janpla, Songsuwong, Kijkar & Wongsaming, 2016) ซึ่งสอดคล้องกับที่ Tonglua (2009) กล่าวถึง ลวดลายของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น สะท้อนขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ ไม่ว่าจะเป็น ลายพันธุ์พฤกษา ลายสัตว์ ลายสถานที่และสิ่งของ ลายเครื่องมือเครื่องใช้ และลายเบ็ดเตล็ด และ Topanurakkun & Paiwithayasiritham (2016) กล่าวถึงความสำคัญของลายผ้า สีเส้น เทคนิคการทอผ้า และการใช้ประโยชน์จากผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ

ว่ามีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ของกลุ่ม การสะท้อนถึงความสัมพันธ์ทางสังคม บทบาทของ
ผู้คนภายในกลุ่ม ความเชื่อและโลกทัศน์ทางศาสนา

ข้อเสนอแนะ

การวิเคราะห์ลักษณะความสัมพันธ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏผ่านลวดลายการปักผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์
ไทดำ หมู่บ้านดอนมะลิ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ทำให้เกิดการรับรู้ถึงที่มา ความสามารถในการคิดค้น การออกแบบลวดลาย
ที่มีที่มาจากรากฐานทางวัฒนธรรม และลักษณะความสัมพันธ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้ง 3 ลักษณะที่มีความเชื่อมโยงกัน
และนำมาสู่การตระหนักในการศึกษา การถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีคุณค่า การแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม
และนำมาสู่การพัฒนาในมิติต่าง ๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน ทั้งในมิติด้านสังคม วัฒนธรรม และด้านเศรษฐกิจ
ดังนั้น ผู้วิจัย จึงมีข้อเสนอแนะที่ได้รับจากการวิจัย ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

หน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง จะต้องเข้ามามีบทบาทในการส่งเสริม
สนับสนุน การอนุรักษ์ การถ่ายทอด และการยกระดับการพัฒนาบนฐานทุนทางวัฒนธรรม โดยการใช้กระบวนการ
มีส่วนร่วมของชุมชนในการร่วมกันกำหนดแนวนโยบายที่จะนำไปสู่การปฏิบัติที่จะเกิดประโยชน์กับชุมชน เช่น
การส่งเสริมกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับการปักผ้า การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นการปักผ้า การสนับสนุนตลาด
ภูมิปัญญาท้องถิ่นภายในชุมชน เพื่อการเสริมสร้างศักยภาพและการเปิดพื้นที่ในการแสดงออกทางวัฒนธรรมให้กับ
คนในชุมชน

ข้อเสนอแนะการนำไปใช้ประโยชน์

องค์ความรู้ที่เกี่ยวกับการวิเคราะห์ลักษณะความสัมพันธ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏผ่านลวดลายการปักผ้า
สามารถนำไปใช้ในการถ่ายทอดในฐานะองค์ความรู้ที่มีบทบาทในการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ทั้งเพื่อการสร้างการรับรู้
การสร้างความรู้ความตระหนักและการเคารพในคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

การวิเคราะห์ลักษณะความสัมพันธ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏผ่านลวดลายการปักผ้า จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
ในพื้นที่อื่น ๆ ที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ อาศัยอยู่ เช่น พื้นที่ภาคกลาง เพื่อการศึกษาข้อมูลในเชิงลึกมากยิ่งขึ้น และ
การศึกษาศาสนาการณเกี่ยวกับการคงอยู่ของลวดลาย และการใช้ประโยชน์จากผ้าที่มีลวดลายการปัก เพื่อนำมาสู่การ
วางแผนในการส่งเสริม การอนุรักษ์ และการพัฒนาที่สอดคล้องกับความต้องการ และสถานการณ์ในปัจจุบัน

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณผู้ให้ข้อมูลทุกภาคส่วน อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้ให้
ข้อเสนอแนะที่มีประโยชน์ ตลอดจน หน่วยงานคณะศิลปศาสตร์ และบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ผู้ให้การสนับสนุนการดำเนินการวิจัยและการสนับสนุนทุนในการจัดทำวิทยานิพนธ์

References

- Bunyopasadham, H. (2018). *Local Wisdom and Development*. Bangkok: Rungruang Printing. (in Thai)
- Choibamroong, T. (2011). *Wisdom for Creative Local Development*. Bangkok: King Prajadhipok's
Institute. (in Thai)
- Changkhwanyuen, P. (2017). *Cultural Concept*. Bangkok: Chulalongkorn University Printing House.
(in Thai)

- Janpla, J., Songsuwong, W., Kijkar, P. & Wongsaming S. (2016). Development of Thai Song Dam Woven Fabric Productsto Add ValueFollowing the Creative Economy Concept. *Veridian E-Journal, Silpakorn University*, 9(2), 82-98. (in Thai)
- Karawek, W. (2023). *Interview*, 13 August 2023. (in Thai)
- _____. (2024). *Interview*, 7 February 2024. (in Thai)
- Rattanapan, T. & Rattanapan, C. (2017). SouvenirDesign: Apply of Local Wisdomto Local Products. *Narkbhutparitat Journal Nakhon Si Thammarat Rajabhat University*, 9(1), 1-14 (in Thai)
- Ruphan, P. (2023). *Interview*, 19 July 2023. (in Thai)
- _____. (2024). *Interview*, 19 July 2023. (in Thai)
- Tintasuvan, B. (2002). *The Study of Thai Song Dam Textile and Clothing of Tambon Nong Prong Amphoe Khao Yoi Changwat Phetchaburi*. (Master of Arts Thesis). Ramkhamheang University, Faculty of Liberal Arts, Thai Studies (in Thai)
- Tonglua, P. (2009). *Design and Development of Thai Song Dam Textile Case Study: Fabric Set on the Dining-Table Type*. (Master of Education Thesis). Srinakharinwirot University, Graduate School, Program in Industrial Study. (in Thai)
- Topanurakkun, U. & Paiwithayasiritham, C. (2016). A Participatory Action Research in Conserving and Passing on Thai Songdam's Cloth Weaving Wisdom. *Silpakorn Educational Research Journal*, 8(2), 162-175. (in Thai)
- Tonthongkam, K. & Boonwong, C. (2020). Design of Jewelry from Tai Song Dom Fabric. Retrieved 2024, January 20, from <https://rdi.npru.ac.th/conference12/abstract/view.php?idsub=0394>. (in Thai)

ผู้เขียน

นางสาวเมธิรา ไกรนที

นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
เลขที่ 15 ถนนกาญจนวนิชย์ ตำบล คอหงส์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา 90110
E-mail: ying_may8@hotmail.com

รองศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา เทพลิงห์

อาจารย์ที่ปรึกษา หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
เลขที่ 15 ถนนกาญจนวนิชย์ ตำบล คอหงส์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา 90110
E-mail: punya.t@psu.ac.th

